

52.

Leonte Răutu és Fazekas János jelentése kolozsvári látogatásukról

Bukarest, 1956. december 5.

November 23–26. között Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs utasítására Kolozsvárra látogattunk. A kiszállás alkalmából főként a magyar értelmiséggel és a Bolyai Egyetem diákságával foglalkoztunk. Javult a hangulat a magyar értelmiség és diákság körében, ez a pártszervezetek előzetesen kifejtett munkájának tudható be, melyet a Központi Vezetőség közvetlen segítsége tett lehetővé. Az RMP tartományi bizottsága állandó jelleggel foglalkozik ezekkel a kategóriákkal. A pozitív hozzáállást az is erősíti, hogy a magyar tanügyi káderek nagy része kitartó munkát végez a diákok körében. A magyarországi események pártkiértékelése, valamint az utóbbi hetek fejleményei nagy hatással voltak a magyar értelmiségre, és hozzájárultak bizonyos zavaros kérdések tisztázásához. Egyes írók és kultúremberek a sajtón keresztül is kinyilvánították pozitív hozzáállásukat.⁷⁵

1. Mindezek mellett, az értelmiség egy része még nem foglalt határozottan állást egyes alapproblémákat illetően, főként a szovjet csapatoknak az ellenforradalom letöréséhez nyújtott segítségével kapcsolatban. Továbbra is hajlamosak leértékelni a belső és külső reakció szerepét az ellenforradalmi összeesküvés előkészítésében és kivitelezésében. Az értelmiség jelentős részére nagy hatással volt az, hogy a munkások és az ifjúság nagy számban vett részt a magyarországi eseményekben. Egyesek kételyeiknek adtak hangot a Kádár-kormány tömegbázisát illetően.

2. Számos értelmiségi és író felismerte a magyarországi értelmiség egy része, főként a Magyar Írószövetség által játszott áldatlan szerepet az események előkészítésében és alakulásában. Egyesek mégis hajlamosak felmentő érveket találni a magyar értelmiség súlyos tévelygéseire, valamint arra, hogy jelen pillanatig a magyar értelmiség nem foglalt határozottan állást a Kádár-kormány támogatását illetően. Egyesek, akikkel beszélgettünk, felhánytorgatták sajtónknak, hogy nem nyújt megfelelő segítséget a reakciós elemekkel szemben, mivel egyoldalúan ismertette az eseményeket, s nem hívta fel a figyelmet az események bemutatásánál a tömegek legitim, a múlt hibáinak kiküszöböléséért folytatott harcára. Az egyik fiatal magyar író annak a véleményének adott hangot, miszerint hazánkban a legnagyobb veszély az, hogy „nem figyelnek oda eléggé a dolgozók szükségleteire”.

3. Az értelmiség egy részénél még mindig komoly félreértések vannak a nemzetiségi probléma megoldását illetően. Kivételes figyelmet érdemel Márton

⁷⁵ Utalás a romániai magyar sajtóban megjelent hűségnyilatkozatokra: „Lelkiismeretünk parancsszava. A Magyar Autonóm Tartományban élő írók és a marosvásárhelyi irodalmi intézmények dolgozóinak levele az RMP Központi Vezetőségéhez”, *Vörös Zászló*, 1956. november 4.; „A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem dolgozóinak határozata”, *Előre*, 1956. november 6.; A Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet bővített Tudományos Tanácsának nyilatkozata, *Előre*, 1956. november 10.

Gyulának, a Bolyai Egyetem prorektorának⁷⁶ beszélgetéseink során kifejtett véleménye, miszerint az RNK-ban élő magyar nemzetiség a magyar nemzet részét képezi. Egy ilyen vélemény csakis árthat a munkásegység eszméjének, mely az RNK mindenféle nemzetiségű munkásai összefogásának kifejezője, s azonkívül éles ellentétben áll a nemzetiségi problémára vonatkozó marxista-leninista tanításokkal. Márton Gyula azt az érvet hozta fel álláspontja mellett, hogy a dolgozók kommunista nevelésében elhanyagolták a nemzeti sajátosságokat, és hogy az internacionalizmus nem jelent nemzeti nihilizmust; ennek a nihilizmusnak a meghaladása végett fogalmazta meg fenti álláspontját. Megjegyzendő, hogy M[ihai] Beniuc elvtárs⁷⁷ november 26-i, a magyarországi eseményeket a szemtanú szemszögéből értékelő beszámolójára,⁷⁸ melyet a Bolyai Egyetem aulájában tartottak, szinte kizárólag csak román értelmiségiek jöttek el. A meghívott magyar értelmiségiek kevés kivétellel távolmaradtak.

4. Ami a diákok körében uralkodó légkört illeti, itt javulást észlelhetünk, a tanfegyelem megfelelő, de amint maguk a párttagok, az egyetem tanügyi káderei is rámutattak, az eredmények egyelőre felszínesek, sokat kell még dolgozni a diákok felvilágosításán. Az ellenséges és idegen hatásoknak többféle megnyilvánulási formája van. Így például a Bolyai Egyetem Filológia⁷⁹ Karán létrehozott diákszövetség alakuló ülésén a szövetség vezető bizottsága úgy határozott, hogy nem várja meg a diákszervezetek közös státútum-tervezetének kidolgozását, hanem saját tervezetet dolgoz ki, melyet Határozattervezetnek nevezett el.⁸⁰ A tervezet megszerkesztésével a bizottság egy csoportját bízta meg, melynek élén egy nyíltan ellenséges elem áll, egy keresztény-szocialista ifjúsági szervezet egykori tagja, akit annak idején kizártak az egyetemről, majd a miniszteri közbenjárásra visszavettek. A tervezet szerkesztői közül többen részt vettek a magyarországi diáksággal szolidarizáló akciók megszervezésében. A határozattervezet értelmében a Bolyai Egyetem Filológia Karának diákszervezete egy „szabad, demokratikus, autonóm szervezet”, melyet autonómiája feljogosít a külföldi diákszervezetekkel való közvetlen kapcsolatfelvételre. A tervezet nem ismeri el a szervezet függőségét a diákszervezetek legfelső szerveivel szemben, tulajdonképpen nem ismeri el az RMP KV határozata által ezeknek tulajdonított vezető szerepet stb. Ezenkívül a tervezet „az egyetemi élet megreformálásáért száll síkra”, azaz egyetemi autonómiát kér, a kötelező jelenlét felfüggesztését, stb. Amint az már ismert, a szöveg szerkesztői közül négyet már őrizetbe vettek.⁸¹

76 Márton Gyula 1956 november végén váltotta fel e tisztségben a *Korunk* élére kinevezett Gáll Ernőt.

77 Mihai Beniuc (1907–1988), író, 1956-tól a román Írószövetség első titkára, 1962–1965 között elnöke.

78 Beniuc Budapesten tartózkodott a forradalom kitörésekor; hazatérése után az RMP KV-nek is beszámolt magyarországi tapasztalatairól, ezzel hozzájárult a magyar események etnikai olvasatának kialakításához.

79 A Filológia Kar elnevezés románból átvett szakkifejezés, a magyarországi Bölcsészkar romániai megfelelője.

80 Várhegyi Istvánról van szó, akit 1952-ben már eltávolítottak az egyetemről ellenséges magatartás miatt, és csak 1955-ben folytathatta tanulmányait.

81 1956. november 17–18-án tartóztatták le Várhegyi Istvánt, Kelemen Kálmánt, Koczka Györgyöt és Nagy Benedeket.

Megjegyzendő, hogy a bizottság tagjai a kidolgozott szöveget előterjesztették a pártszervezethez és a párt által szervezett vita során elismerték a szöveg mélyen hibás voltát. Jelenleg állami vonalon és a pártszervek munkáján keresztül próbáljuk kideríteni, hogy kik a szöveg ihletői.⁸² Itt szükséges megjegyezni, hogy sem a tartományi bizottság, sem az egyetem pártbizottsága nem fogta fel a szövegbe becsempészett „eszmék” súlyosságát. Itt szeretnénk hangot adni annak a véleményünknek is, hogy az állambiztonsági szervek szerintünk túlságosan siettek a letartóztatásokkal, mert a pártszervezet pont most kezdte volna el a szöveg káros passzusainak megcáfolását, és a kezdeményezők politikai elszigetelését. Előnyösebb lett volna számunkra, ha ezeket a diákokat előbb politikailag elszigeteljük, kizárjuk őket az egyetemről, és csak utána vesszük őket őrizetbe. Mivel nem így történt, a bizottság többi tagja és a diákság köréből többen szolidaritásukat fejezték ki a letartóztatottakkal szemben, mondván, hogy nem csak ők a szöveg egyedüli szerzői, hogy nem felelősebbek a többieknél a szöveg szerkesztéséért, stb.

Hozzá kell tennünk, hogy az állambiztonsági szervek nagyon gyenge kapcsolatokkal rendelkeznek a Bolyai Egyetemen, és teljességgel alulinformáltak az egyetemen kialakult helyzetről. A Securitate vezetőségében egyetlen olyan elvtárs sincs, aki a kolozsvári magyar lakosság problémáival tisztában lenne. A diákokra nagyon rossz hatást gyakorol Jordáky [Lajos] professzor, aki nemrég szabadult ki a börtönből.⁸³ Jordáky nagyon sok diákkal kerül kapcsolatba, kijelentette, hogy az idealizmus és materializmus között nem létezik éles választó vonal, hogy „valótlan elméletek és jelszavak mentén nem lehet érvényes műveket létrehozni” (itt a pártvonal érvényesítésére utalt az irodalomban), és kinyilvánította szándékát, hogy a huszadik század kultúrájáról egy „a hivatalos állásponttól független” kurzust tartson. Amikor ezért a Tartományi Bizottság elé hívták, biztosította a vezetőséget, hogy a pártot kívánja szolgálni, és hogy előadásait és kurzusait jóvá szeretné majd hagyni stb. De nem szabad hinni ezeknek a biztosítékoknak. Meg szeretnénk jegyezni, hogy Jordákynek tudomása volt a Filológia Kar diákszervezet határozattervezetéről is.

Kolozsvári kizárásunk során tanácskoztunk a Babeş és a Bolyai egyetemek tanügyi kádereivel, részt vettünk a Bolyai pártszervezetének gyűlésén, beszélgettünk az *Utunk* folyóirat szerkesztőségével, voltunk a Bolyai egyetem Ifjúmunkás Szövetségének bürogyűlésén, találkoztunk a fiatal magyar írókkal. Ezenkívül részt vettünk a magyar nyelvű *Korunk* folyóirat és a román nyelvű hetilap⁸⁴ szerkesztőségeinek alakuló ülésén. Mindezekben a gyűléseken és tanácskozásokon széles-

82 1957-ben a Securitate Páskándi Gézárt vádolta azzal, hogy közreműködött a Várhegyi-féle pontok szerkesztésében. Lásd a Páskándi-perben hozott ítéletet in P. Sebők Anna, *Kolozsvári perek 1956*, Budapest, Hamvas Béla Intézet, 2001, 60–65. p.

83 Jordáky 1955. május 27-én szabadult a jilavai börtönből, és ősztől kapta vissza egyetemi állását a Bolyai Tudományegyetem Történelem Karán. 1956. június 18-án hivatalosan is rehabilitálták.

84 A *Tribuna* című kulturális hetilapot a *Korunk* havilappal egyidőben, 1957 elején jelentették meg Kolozsváron, ahol 1946-tól magyar nyelvű hetilap (*Utunk*), 1954-től román nyelvű havilap (*Steaua*) működött.

körű felvilágosítást nyújtottunk a magyarországi és nemzetközi helyzetről, Pártunk egyes problémáival kapcsolatban, támadtuk a téves elképzeléseket és az ellenséges megnyilvánulásokkal szemben elfoglalt liberális hozzáállást, számos intézkedést kidolgoztunk a politikai munka, az oktatási folyamat és a kiadványok működésének javítása érdekében. A gyűlések jó körülmények között és jó hangulatban folytak le. Szóba álltunk Szabédivel, az íróval, aki régebb súlyos tévelygésekről tett tanúbizonyságot, s azt javasoltuk neki, amit el is fogadott, hogy kezdeményezze a kolozsvári kulturális élet fontosabb személyiségei között egy, a magyar értelmiségnek címzett levél megírását, melyben felszólítanak mindenkit arra, hogy foglaljon határozottan állást a reakció ellen, a szocializmus ügye mellett.

Beszéltünk Balogh Edgárral, Kacsó Sándorral, Takács Lajossal, Demeter Jánossal, és közöltük velük, hogy megtörtént párttagságuk visszaállítása. Mindannyian jó hozzáállást tanúsítottak. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a magyarországi események után mindnyájan pozitív tevékenységet fejtettek ki, főként Balogh Edgár, aki széleskörű befolyással bír az értelmiség körében. Az RMP KV visszaállításukról rendelkező határozatát és Gaál Gábor pártból való kizárásának semmissé nyilvánítását mindnyájan jól fogadták. Úgy gondoljuk, hogy a pártvezetőségi elvtársak kolozsvári kiszállásai révén a jövőben is segítséget kell nyújtanunk az RMP tartományi bizottságának a tévedések kiküszöbölése, valamint az értelmiség és a diákság körében terjedő idegen hatások felszámolása érdekében.

Javasoljuk egy új igazgató mielőbbi kinevezését a tartományi állambiztonsági igazgatóság élére,⁸⁵ mivel a jelenlegi nem képes megfelelni a feladatnak. A megbeszéléseken és találkozókön észlelt problémák alapján különböző területeken már folyik a gyakorlati intézkedések kidolgozása. Javasoljuk egy párthatározat elkészítését és megvitatását a KV egyik plenáris ülésén, mivel régóta nem jelent már meg ilyen dokumentum.

Leonte Răutu
Fazekas János

Közli M. C. Lungu – M. Retegan (red.): 1956. Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria. Univers Enciclopedic, București, 1996, 370–375. p. Az irat levéltári jelzete: ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, 39/1956, 1–7 f. A szövegből részleteket közöl más fordításban Lipcsey Ildikó: Magyar–román kapcsolatok 1956–1958. Dokumentumok. Budapest, Paulus Publishing Bt. – Nagy Imre Alapítvány, 2004, 183–185. p.

85 A váltás 1957-ben történt: a bolgár származású Mihai Nedelcut a román Iosif Breban váltotta fel. A Bolyai egyetem elleni nyomozásokat 1957 és 1958 folyamán magyar (Páll Ferenc, Papp Adalbert, Simon Lajos, Király Béla, Harasztosi Pál, Szőke Imre), román (Alexandru Pereș, Martin Iacob, Ioan Albu, Ioan Oprea, Francisc Uțiu, Emil Mărgineanu) vagy zsidó származású tisztek (Manea Gruia/Grossman) vezették.